

Kirja-arviot

Hidastamisen utopian ilmentymiä

Mikko Piispa: *Liikkuvia utopioita, hidastamisen politiikkaa: Tutkimus nuorista liikkeessä ilmastokriisin ajassa*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 239. Nuorisotutkimusseura, 2022. 215 s.

Mikko Piispan nuorisotutkimuksen alaan kuuluva sosiologian väitöskirja *Liikkuvia utopioita, hidastamisen politiikkaa: Tutkimus nuorista liikkeessä ilmastokriisin ajassa* on ilahduttava lisä viime vuosina Suomessa kasvaneeseen, utopia-tutkimuksen (*utopian studies*) perinteestä ammentavaan tutkimukseen. Utopioita on kasvavissa määrin tutkittu Suomessa niin sosiologiassa, filosofiassa, aluetieteessä kuin kasvatustieteessäkin. Utopiaan kohdistuvan kiinnostuksen kasvua voidaan varmasti ainakin osaltaan selittää sillä, että monet yhteiskunnassamme etenevät kriisit aina sodasta ilmastomuutokseen ja lajikatoon tuntuvat suorastaan huutavan vaihtoehtoisten tulevaisuuksien ajattelun perään.

Toisaalta uutta akateemista kiinnostusta utopiatutkimukseen voi osaltaan selittää myös sillä, että utopiatutkimus

on itsessään kehittänyt utopian käsitteeseen liittyvää tieteellistä ymmärrystä aivan uuteen suuntaan. Pitkään utopian käsite samastettiin esimerkiksi filosofi Karl Popperia ja aatehistorioitsija Isaiiah Berliniä seuraten 1900-luvun totalitaristisiin ideologioihin, joissa utopia tarjosi yhteiskunnalliselle kehitykselle lukoon lyödyn pohjapiirroksen, jonka toteuttamiseksi vaadittiin aina väkivaltaa. Nykyisin utopian käsite ymmärretään yhä useammin pohjapiirroksen sijaan pikemminkin yhteiskunnallista mielikuvitusta avaavaksi menetelmäksi. Sosiologi ja utopiatutkija Ruth Levitasin teosta *Utopia as Method: The Imaginary Reconstitution of Society* (2013) voidaan pitää tällaisen perspektiivimuutoksen merkkipaaluna, jonka vaikutus näkyy vahvasti suomalaisessakin utopiatutkimuksessa.

Toinen nykyiselle yhteiskuntatieteelliselle utopiatutkimukselle leimallisen piirre liittyy konkreettisuuden – sen, mitä sosiologi Erik Olin Wright on kutsunut utopian ”todellisuudeksi” – korostumiseen. Tutkimuksessa utopioita tarkastellaan yhä useammin jokapäiväisen elämän kontekstissa. Vaikka tällainen näkökulma ei sinällään ole täysin uusi, voidaan tämän perspektiivin merkki-

paaluksi nimetä lain ja poliittisen teorian professorin Davina Cooperin teos *Everyday Utopias: The Conceptual Life of Promising Spaces* vuodelta 2013.

Sekä Levitasin että Cooperin teosten vaikutus näkyy erityisen vahvasti myös Mikko Piispan väitöskirjassa, joka pyrkii utopiateoreettisella käsitteistöllä sitomaan yhteen kahta varsin erilaista ilmiötä. Neljästä artikkelista ja laajasta johdantoluvusta koostuvassa väitöskirjassa kaksi artikkelia käsittelee surf-matkailijoiden kokemuksia liikkuvuudesta paitsi elämäntutkimuksen niin myös sosiologi Zygmunt Baumanin ”notkeaa” tai ”nestemäistä” (*liquid*) moderniteettia koskevan teorian näkökulmasta. Liikkuvuustutkimuksen (*mobility studies*) teemat ovat keskeisiä myös Piispan väitöskirjan kahden viimeisen artikkelin kohdalla. Niissä tutkitaan nuorten ilmastoaktivistien käsityksiä hyvästä elämästä ja oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta paitsi etnografisen havainnoinnin ja haastattelututkimuksen niin myös yhteiskunta- ja moraalifilosofi John Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian perspektiivistä. Ilmastoaktivistien kohdalla Piispa tarkastelee paitsi sitä, millaisia käsityksiä hyvästä elämästä ja yhteiskunnasta liittyy

lentomatkustamisesta kieltäytymiseen ja sen vaihtoehtoon, maata pitkin matkustamiseen, niin myös sitä, millaisia kompromisseja tällaisiin matkustamisen käytäntöihin liittyy.

Utopia-arkeologin kaivauksilla

Ruth Levitasia seuraten Piispa sitoo yhteen eri teemoja utopiatutkimuksen niin sanotulla ”arkeologisella” menetelmällä. Arkeologinen menetelmä voidaan ymmärtää eräänlaiseksi utooppiseksi hermeneutiikaksi, jossa utooppisuuden ilmentymiä tulkitaan esiin erilaisista kulttuurissa ja yhteiskunnassa vaikuttavista ilmiöistä. Arkeologisen menetelmän lisäksi utopiatutkimuksessa voidaan hyödyntää lisäksi myös utopioita konstruoivaa arkkitehtonista ja utooppista ihmisyyttä tutkivaa ontologista menetelmää, mutta väitöskirjassaan Piispa hyödyntää ennen kaikkea juuri utopiatutkimuksen arkeologista menetelmää. Kuten Piispa itse kirjoittaa, ”[oman analyysini] voidaan katsoa olevan ensisijaisesti hermeneuttista tulkin-
taa siitä, millaisia utooppisia käytänteitä ja arvoja surf-matkaajat ja ilmastoaktivistit tuottavat, rakentavat ja elävät todeksi” (s. 51). Tämä ”todeksi elämisen”, teknisemmin sanottuna ”prefiguraation” käsite tarjoaakin Piispalle mahdollisuuden hyödyntää yllä mainitun Davi-

na Cooperin työtä yhtenä teoreettisena työkalupakkina.

Tällä metodologisella ratkaisulla on omat selvät hyötynsä: arkeologinen menetelmä auttaa paikantamaan utooppisuuden ilmentymiä myös sieltä, missä utooppisuutta ei ensisilmäyksellä ole lainkaan tai missä utopiaan suhtaudutaan jopa vihamielisesti. Menetelmä ei ole riippuvainen siitä, kuinka utooppiseksi tutkittava kohde itse toimintansa näkee. Arkeologisen menetelmän huono puoli nähdäkseni on kuitenkin, että toisinaan arkeologiseen menetelmään nojaavassa tutkimuksessa utooppisuus näyttäytyy vain epämääräisenä viittailuna johonkin hyvin yleisellä tasolla paremmaksi ajateltuun.

Tätä ongelmaa ei onneksi Piispan tutkimuksesta löydy. Hän hyödyntää arkeologista menetelmää varsin oivaltavasti ja huomauttaa, että omassa tutkimuksessaan hän ei edes pyri pitämään arkeologista menetelmää täysin erillään esimerkiksi utopiatutkimuksen arkkitehtonisesta menetelmästä. Jotta utooppisuuden ilmentymiä voidaan ylipäätään tunnistaa ja paikantaa arkeologisesti, on oltava jo olemassa jonkinlaisia käsityksiä hyvästä elämästä ja toivottavasta yhteiskunnasta: ”Nämä ovat puolestaan yhteiskunnallisen ja kulttuurisen muutoksen rakennusaineita” (s. 51).

Hidastamisen utopia

Vaikka Piispaa voisikin hieman moittia siitä, että utopian käsitteen teoreettisen keskeisyyden huomioiden hän ei väitöskirjassaan osallistu utopiakeskusteluun kovinkaan syvällisesti. Esimerkiksi Rhannon Firthin anarkistinen utopiatutkimus ja sosiologi Michael Gardinerin joulukuun 2019:n utooppisuutta ja ”heikkoa messianismia” käsittelevät tutkimukset sivuutetaan Piispan väitöskirjassa lähes täysin. Tämä puute on kuitenkin helppo antaa anteeksi, kun huomaa, kuinka oivaltavasti Piispa hyödyntää ajankohtaisia keskusteluja tulkitsemaan empiiristä aineistoa. Utopiatutkimuksen arkeologisen menetelmän avulla Piispa tuntuu taavoittavan kahdesta varsin erilaisesta kontekstista aikamme utooppisuuden keskeisiä piirteitä.

Yksi näistä piirteistä koskee juuri Piispan esiin nostamaa ”hidastamisen” teemaa, jonka ilmentymiä voidaan nähdäkseni paikantaa myös esimerkiksi Työstäkieltäytyjäläiiton julkaisemasta *Työstäkieltäytyjän käsikirjasta* (2019) sekä kasvutalouden kritiikkiä esittävää degrowth-ajattelusta, jossa talouskasvun hidastamisen katsotaan usein merkitsevän työn määrän vähentymistä ja vapaa-ajan lisääntymistä yhteiskunnassa.

Piispan aineistossa esimerkiksi lentomatkustamisesta kieltäytyminen eko-

logisista syistä ja maata pitkin matkustaminen näyttäytyvät paitsi juuri kieläytymisenä, myös parempaa elämää arjessa toteuttavana käytäntönä: ”Vaikka maata pitkin matkustamisen kulttuurissa on varmasti myös puristisia piirteitä, pääosin se lienee eko-sosiaalinen käytäntö ja arkipäivän utopia, joka ei pyri olemaan ekologisesti tyystin kirkasotsaista, vaan se on pyrkimys parempaa kohti. Samalla se on eräänlainen yhteiskunnallisen uudelleenkuittelun muoto, jossa etsitään uusia mielekkyyksiä ja nautinnon aiheita [...]” (s. 79). Hitaammin matkustaminen saattaa ylipäätään lisätä matkustamisesta koettua iloa.

Hidastamisen teema voidaan Piispan mukaan löytää varsin selvästi myös surf-harrastajien kokemuksesta: ”Myös surffaajien elämäntavassa hidastamisen ulottuvuudet ovat monin tavoin läsnä: matkat ovat usein pitkiä, ja niiden pääasiallinen sisältö on yleensä surffausta, sen odottaminen ja surffauksen jälkeinen leppäminen” (s. 82).

Kysymyksiä jatkotutkimukselle

Mikko Piispan väitöskirjan lukeminen tuottaa oivalluksia. Paitsi että hänen tutkimuksensa pohjalta voidaan hahmotella erästä ajallemme keskeistä, elämän yleistä hidastamista vaativaa utooppista virtausta, ainakin minut se saa utopia-

tutkijana myös esittämään kysymyksiä jatkotutkimukselle. Omaan utopiakäsitykseeni liittyy vahvasti utopian niin sanottu ”relaationaalisuus”. Määrittelen itse utopian *nykyisyyden kriittiseksi vastakuvaksi, jota motivoi paremman olemassaolon halu*. Tämä tarkoittaa sitä, että utopiat jäsenyivät nähdäkseni aina suhteessa historiallisesti kehittyvään todellisuuteen sekä tästä todellisuudesta muodostettuihin käsityksiin. Utopian taustalla on aina jonkinlainen käsitys nykyisyyden luonteesta. Myös Piispan kahdesta varsin erilaisesta aineistosta utopiatutkimuksen arkeologisen menetelmän avulla uuttaman hidastamisen utopian taustalla on jonkinlaisia käsityksiä ja oletuksia yhteiskunnan luonteesta.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi erittäin kiinnostavaa tutkia systemaattisemmin sitä, millaisessa yhteiskunnallisessa todellisuudessa hidastamisen utopiaa hahmottelevat toimijat kokevat elävän. Millaiselle käsitykselle yhteiskunnasta hidastamisen utopia hahmottuu vastakuvaksi? Millaisia ongelmia ja ristiriitoja utooppiset toimijat nykyisessä yhteiskunnassa näkevät? Entä millaisia mahdollisuuksia? Keitä ovat nämä toimijat ja mikä on heidän asemansa nykyisessä yhteiskunnassa? Millä tavalla tämä asema vaikuttaa heidän käsityksiinsä hyvästä yhteiskunnasta? Juuri tällaisia kysymyksiä on aina kiinnostava päästä avaamaan

myös laajemmin. Kuten Mikko Piispan väitöskirjakin osoittaa, utopiat kehittyvät aina osana historiallista ja materiaalista kontekstia, eikä utopian koko kuva voi selvitä, ennen kuin se asetetaan tähän kokonaisyhteyteen.

Keijo Lakkala

Kirjoittaja on sosiologian tutkijatohtori Lapin yliopistossa. Tällä hetkellä hän toimii Suomen Akatemian sekä Euroopan Unionin Horizon Europe -rahoitusohjelman tuella hankkeessa Uudelleenjakamisen mielikuvitukset: Digitoituminen, kulttuuri ja sosiaalinen osallistuminen (REDIGIM), jossa tutkitaan digitaalisuuden roolia eri puolilla Eurooppaa ilmenevissä uudelleenjakamiseen liittyvissä mielikuvituksissa. Tämän lisäksi kirjoittaja toimii Maj ja Tor Nesslingin säätiön rahoittaman Ekokriisin utooppiset vastakuvat -hankkeessa, jossa tutkitaan ekologisesti orientoituneiden utooppisten diskurssien yhteiskuntateoreettisia oletuksia nykyisen yhteiskunnan luonteesta.